



Berdal Aral, *Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası*, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, 344 s.

Değerlendiren: Kadir Yaman

Uluslararası hukuk ve insan hakları alanında çalışmaları ile tanıdığımız Berdal Aral, Birleşmiş Milletler sistemini, hacimli eseri *Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme* adlı kitabıyla okuyucuya sunmuş bulunuyor. Aral uluslararası hukuk, Avrupa Birliği, insan hakları ve İslam dünyası konuları üzerine yoğunlaşmış bir siyaset bilimi profesörüdür. Aral'ı Güvenlik Konseyi'nin yapısı özelinde Birleşmiş Milletler (BM) sistemine eleştirilerini farklı zeminlerde tekrarlayan çalışmalarını uluslararası hukuk-uluslararası örgütler-uluslararası politika-İslam dünyası alanlarına hasreden bir akademisyen olarak tanıyoruz.

Kitaba konu olan BM sistemi üzerine düşünmenin ve bütün boyutlarıyla incelemenin önemi üzerinde durmakta yarar var. Çünkü BM sistemi uygulamada dünya devletleri açısından tercihli bir sistem değildir. Bu sistemin dışında kalmak mümkün olmamaktadır. BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan yaptırım kararları bütün devletler için bağlayıcıdır. Buna ek olarak, BM hukuku hiyerarşik olarak diğer hukuklarında üzerinde yer almaktadır. Bir devletin BM Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükleri ile başka bir uluslararası antlaşma çerçevesindeki yükümlülükleri çatırsa BM Antlaşması'nın hükümleri geçerlidir (BM Kurucu Ant. Md-103) (s. 17, 50).

Yazarı uluslararası barışı tesis etmek üzere kurulan BM'nin "tahakküm" sahibi bir teşkilata dönüşümünü incelemeye iten saiklere baktığımızda iki sebeple karşılaşıyoruz. Bunlardan birincisi, Soğuk Savaş sonrasında İslam dünyasının özellikle Güvenlik Konseyi bağlamında BM örgütü ile ilişkisini bütüncül bir perspektif ile inceleyen Türkçe bir eserin bulunmamasıdır. İkincisi ise, ülkemizde İslam dünyası üzerinde oynanan 'küresel oyunlar' sıkça şikayet konusu yapıldığı halde, İslam dün-

@ İnsan Hakları Hukuku Uzmanı.

yasının uluslararası düzenle olan sorunlu ilişkisi, ne yazık ki egemen uluslararası düzeneği oluşturan yapılar ve kurumların –Müslüman toplumlar açısından doğrudan sonuçları olan- karar ve eylemlerinin akademik nitelikli çalışmalar yoluyla incelenmesine pek fazla yol açamamasıdır (s.13).

Dünyada Berlin Duvarı'nın yıkılmasından (1989) sonra ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından (1991) ardından Soğuk Savaş döneminin bitmiş olması, yeni bir dönemin başlayacağı umutlarını beraberinde getirmiştir. Aral'ın, işte tam da bu noktada BM'nin adaletli bir sistemin taşıyıcısı olup olmadığını sorguladığını görüyoruz. Diğer taraftan, İslam dünyasına karşı uluslararası hukuk ihlalleri söz konusu olduğunda BM Kurucu Antlaşması'nda öngörülen sorumluluklara uyulup uyulmadığı bir diğer cevabı aranan soru olmuştur (s. 41).

Bu çalışmayı özgün kılan ve diğer çalışmalardan ayıran önemli bir nokta bulunmaktadır. Dünyayı çevreleyen küresel sisteme yöneltilen eleştirilerin ve yapılan yorumların bir taraftan vicdani bir duyarlılıkla ve 'muhalif' bir dille eleştirirken diğer taraftan somut delillere yer verilerek tartışmaya açık akademik bir düzlemde sunuluyor olması önemlidir. Yazarın bu üslubu özünde devrimci bir muhalefet barındırmakla beraber, "sloganik" değildir. Yazarın, 'insani müdahale doktrini' gibi, tüm dünyada şiddetli baskı altında olan ve hakları çiğnenen insanlar için umut kapısı olabilecekken harcanan imkanlara gerçekten hayıflandığına şahit oluyoruz (s. 222-223).

Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme üst başlıklı bu kitapta, Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyesi ve veto imtiyazıyla sürdürülemeyeceği, sistemi dünyanın diğer devletlerini de temsil edecek ve uluslararası adaleti bir daimi üyenin vetosuna kurban etmeyecek şekilde reforme edilmesi gerektiği tezi savunulmaktadır. Yazar, GK'nın yapısının ve iş yapma tarzının, sorunun bizatihi kaynağı olduğu yönündeki iddasını ABD'nin Vietnam politikasından, İsrail'e karşı alanın kararların yaptırım gücü olmaması gibi birçok canlı örneklerle desteklemektedir.

Kitapta, bu güne kadar yapılmış, BM sistemi üzerine ortaya konulmuş eleştirel yaklaşımları kendi kurgusu içerisinde okuyucuya sunulmaktadır. Bu doğrultuda, Güvenlik Konseyi'nin Genel Kurul'un yetki alanına tecavüzünü konu alan David Malone'u¹ da, BM sistemine yaptığı eleştiriyle tanınan August Reinisch'i de, sisteme 'güç suistimali' eleştirisini yöneltten Nigel D. White'ı da kitapta bulmak mümkündür.

Aral'ın 344 sayfalık bu hacimli çalışmasında BM'nin kuruluş felsefesi, kurumsal yapısından başlayarak çok boyutlu bir değerlendirmeye tabi tutulduğu aynı zaman

1 David Malone, *Decisin-Making in the UN Security Council: The Case of Haiti, 1990-1997* (Oxford: Clarendon Press, 1998).

da BM sistemi şeklinde adlandırılabilir uluslararası sistemin etkilerinin ve sonuçlarının anlatıldığı on bir bölüm yer almaktadır.

Kitapta Güvenlik Konseyi özelinde BM sistemine yöneltilen eleştirileri birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar, beş daimi üyenin veto yetkisinin hukuken (egemen devletlerin eşitliği ilkesi) ve ahlaken doğru olmayışı, daimi üye statüsünün dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu barındıran Asya ve Afrika halklarının ve özel olarak İslam dünyasının beklentilerine cevap vermekten uzak oluşu, 1990'lı yılların başında itibaren insani güvenlik doktrini çerçevesinde 'barışa yönelik tehdit' tanımlamasının organa uçsuz bucaksız bir takdir yetkisi vermesi öncelikli olarak sıralanabilir (s. 25, 28, 64).

Yazar ele aldığı konuyu işlerken sadece sorunu işaret etmekle yetinmeyip yer kürede yaşayan her insan tekilinin hayatına olumlu yönde etki edecek çözüm odaklı dil kullanarak kitabın tezini güçlendirmiştir. 'Direniş Cephesi' gibi akademik dünyada sıkça kullanılmayan ifadelerle Soğuk Savaş sonrası dönemde Güvenlik Konseyi'nin İran, Sudan ve Libya uygulamalarını örnek olarak vermektedir (s. 76).

Kitapta çok fazla gündem olmamış bazı açıklamaları da okuma imkanı buluyoruz. Bu bağlamda Fransa'nın BM bünyesindeki temsilcisinin dediği gibi Konsey'in bütün kararlarının gayri-resmi toplantılarda alınıyor olması da ilginçtir (s. 123).

Aral, açık bir Doğu-Batı çatışması üzerinden bir anlatı yapmamaktadır. BM Kurucu Antlaşması'nın tüm insanlık için önem taşıyan ilkelerinden olumlu bahsedildiği gibi, savaş sırasında insan hakları ihlallerini önlemeyi amaçlayan Cenevre Sözleşmesi (1949) ve Ek Protokolleri (1977) gibi savaş hukukuna ilişkin önemli kurumsallaşma aşamaları olduğuna da okuyucunun dikkati çekilmektedir (s. 100).

Evrenselcilik iddiasıyla yola çıkan küresel hegemonya 'sahte evrenselcilik' olarak tanımlanmakta ve Müslümanların alternatif sunma potansiyelinden bahsedilmektedir (s.84). Berdal Aral, mevcut BM sistemini Kurucu Antlaşma'yı deforme etmeden, ama hukuki desteğini buradan alarak reforme etmeyi önermektedir. Bunun için BM sisteminde Güvenlik Konseyi daimi üye statüsünde Müslüman ülkelere temsil hakkı sağlanması önerilmektedir. Yazarın İslam coğrafyasının yöneticilerine içine düşülen zülüm girdabından kurtulmak için iki şey önermeside dikkatlerden kaçmamaktadır. Bunlar 'cesaret' ve 'dayanışma'dır (s. 288).

Diğer taraftan, 34 Müslüman ülke tarafından Aralık 2015'te Suudi Arabistan'ın liderliğinde askeri, siyasi ve istihbari yetkilerle mücehhez uluslararası bir koalisyon kurulmasının olumlu karşılandığını görüyoruz (s. 291). Bu yaklaşım tarzını iki açıdan değerlendirmek yerinde olacaktır. Birincisi, kendisini bir tanım etrafında toparlayabilen ortak risk ve tehdit bakış açısına sahip bir İslam Dünyası ya da Müslüman

devletler topluluğundan bahsedilebilir mi? İkincisi, bugünlerde “Müslüman NATO”-su diye isimlendirilen bu birlikteğin bir başka halkı Müslüman devlet İran’a yönelik bir tehdit oluşturmakta mıdır?² Bu sorulara verilebilecek cevaplar bu değerlendirme yazısının sınırlarına sığmamakla birlikte yukarıda işaret edildiği ölçekte bir İslam Dünyası varlığının muhayyel olduğunu söyleyebiliriz.

Yazar, küresel bir tahakküm mekanizmasına dönüştürülen BM sistemine karşı ne yapabileceği konusunda da İslam ülkelerine önerilerde bulunmaktadır. BM temsil ve karar sisteminde reforma gidilmediği takdirde Müslüman ülkeleri ya da toplulukları hedefe koyan ambargo ya da askeri güç kullanım kararlarına uymayacaklarını, sözcüğümleri, İslam İşbirliği Örgütü’nün kabul edeceği bir bildiri ile tüm dünyaya ilan etmesini önermektedir (s. 309). Dünyadaki cari çatışma alanları arasında 5 daimi üye devletin sınırları olmadığını göz önüne aldığımızda ve sadece Irak’ın ABD öncülüğündeki işgalinin 655 bin insana mal olan bedeline baktığımızda hegomonik dünya sisteminin kodlarını ele veren Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme benzeri birçok çalışmaya ihtiyacımız olduğu anlaşılacaktır.

Sonuç olarak, insanlığın ortak aklının iyi şeyler ortaya koyabileceği varsayımından hareketle çekilen acılarla elde edilmiş tecrübelerle yaslanan Birleşmiş Milletler gibi kurumları önemsemek gerekmektedir. Diğer taraftan galiplerin hukukuna yaslanarak; ya Afrika, Asya ve Latin Amerika halklarını yok sayarak ya da yeni düşman tanımlamalarıyla İslam inancına mensup kişilerin şu veya bu şekilde hedef tahtasına oturtulmasına müsaade etmek doğru değildir. Karar alıcılara adaletsiz uygulamaları göstermek, tarihe not düşmek ve çözüm arayışına girilmesini sağlamak açısından Berdal Aral’ın Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme kitabı önem taşımaktadır.

2 Shadid, E. (2017, 18 Şubat). The Mystery Surrounding the Head of Muslim NATO. *Al Arabiya English*. <http://english.alarabiya.net/en/features/2017/02/18/The-mystery-surrounding-the-head-of-Muslim-NATO.html> adresinden erişilmiştir.